

MILAN ZVER

Albin Prepeluh o demokraciji in avtonomiji Slovencev

Albin Prepeluh (1881–1937) je med najbolj izvirnimi predstavniki slovenske politične misli. Že zelo mlad je pisal prve politične spise. Objavil je tudi vrsto knjižnih del.

V nadaljevanju želimo predstaviti njegova razmišljanja o demokraciji in avtonomiji ter o problemih Slovencev v stari Jugoslaviji.

Teorija socialnih dejavnikov demokracije

Prepeluh je v enem od svojih zgodnejših spisov poudarjal dve temeljni razsežnosti demokracije, t. j. socialno in narodno.¹ Leta 1920 je napisal razpravo *Demokracija ali diktatura*,² ki je eden njegovih najbolj pomembnih političnih spisov. Je nekakšen interpretacijski model oziroma teoretični okvir, brez katerega ni mogoče razumeti ne predstaviti njegovega razumevanja demokracije. Podoben je Bauerjevemu konceptu iz knjige *Bolschewismus oder Sozialdemokratie*, ki je izšla spomladi istega leta.³

Prepeluh je pojmoval demokracijo in demokratično državo z razrednosocialnega vidika izvorno nevtralnno. Socialno vsebino dobi šele z delovanjem socialnih faktorjev oblasti.⁴ V tej zvezi je Prepeluh pisal: »Vsak sloj, ki prihaja do politične moči, uporablja demokracijo v svoj prid, v svoje socialne namene.«⁵ Dalje je trdil, da v demokratični politiki, v kateri sodelujejo vse socialne sile (volitve »odobrijo oblast« oziroma »razporedijo vpliv na državno vodstvo in uporabo«), določa naravo (demokratične) ureditve večina. Ta je lahko meščansko demokratična, kmečko demokratična ali pa proletarsko (socialistično) demokratična. Kdo bo na oblasti, je odvisno od učinkov in medsebojnega razmerja socialnih faktorjev oblasti.

Prepeluh je demokracijo pojasnjeval z *razmerjem med upravno in družbeno razdelitvijo moči v državi*. To pomeni, da je analitično ločil med družbeno in državno sfero. Če sta v njunem odnosu preveliko neskladje, nasprotje, oblast ni naravna. Takrat govorimo o diktaturi. To stanje pa se ne more ohraniti dolgo, saj je v nasprotju z zakonitostmi družbenega razvoja. V tem kontekstu je kritiziral boljševiško diktaturo in ji pripisoval kratko življenjsko dobo.

Pisal je, da razvita Evropa boljševiškega socializma ne potrebuje, niti »njego-

¹ Abditus, *Demokracija*, Naši zapiski, 1912, po delu Albin Prepeluh – Abditus, *Politični spisi*, Trst, 1984, s. 45–53.

² Abditus, *Demokracija ali diktatura?*, Naši zapiski, XII, 1920, s. 85–87.

³ O. Bauer, *Bolschewismus oder Sozialdemokratie*, Wien 1920, s. 110.

⁴ Primerjaj: Abditus, *Demokracija ali diktatura*, ibid., s. 86, in O. Bauer, *Bolschewismus*, ... ibid., s. 109.

⁵ Abditus, ibid., s. 86.

ve« armade, ne »njenega« nasilja. V nasprotju s »totalnim« socializmom se je zazvel za »minimalistično« zamisel socializma. Prepeluh je dobro uvidel možnost socialistične diktature, ki se ohranja z nasiljem oborožene sile.⁶ »Materialna sila« je pri Prepeluhu omejena torej na stalno vojaško organizacijo – na armado.

Med socialne dejavnike, ki oblikujejo demokratični sistem, je Prepeluh prišteval:

1. Število pripadnikov sloja,
2. Organizacijo in notranjo moč in zmožnost,
3. Moč bojujočega sloja v gospodarskem življenju in vpliv na produkcijo nasploh,
4. Politični interes in bojna gibčnost,
5. Raven civilizacije in kulture ter privlačnost ideologije.⁷

Osrednji analitični pomen v prikazanem Prepeluhovem modelu ima torej teza o (ne)skladnosti pravne in družbene moči v državi, s pomočjo katere je (glede na razmerje simetrije ali asimetrije med njima) določal obliko države.

Od heteronomije k avtonomiji

Prepeluh ni bil privrženec t. i. pruskega pojmovanja države, se pravi njenega povečevanja. O tem se je zelo jasno izjasnil v odličnem spisu O načelnem vprašanju avtonomije.⁸ Toda v tem delu, kjer razpravlja o odnosu med družbo in državo, hkrati tudi jasno odpravi dvom o nujnosti državne organizacije, ki ga je širila neokomunistična boljševiška paradigma. Boljševizem, ki je hotel v teoriji odpraviti državni upravni aparat, je trdil Prepeluh, je bil v praksi prisiljen takoj ustvariti novega; odpraviti je hotel birokracijo, pa je nemudoma ustvaril novo; razbil je armado in hitro organiziral drugo. Država je po njem torej nujna. Prepeluh je trdil – s tem je hotel poudariti razliko z boljševizmom – da je prav priznavanje države tisto, kar definira socialdemokratsko gibanje.

Spraševal pa se je, ali je imperativ, da posameznik v socializmu podložno služi kolektivu, res nujen. Glede tega je skušal preseči dva ekstrema o odnosu med družbo (ki jo po njegovem mnenju sestavljajo posamezniki in »meščanske« skupine) in državo. Zavračal je boljševiško vizijo skupnosti brez države, pa tudi »liberalno teorijo kapitalizma«, po kateri se država nima pravice vtikati v zadeve državljanov in socialnih skupin. Menil je namreč, da v moderni državi nekaj takega ni možno, saj zapleteni družbeni odnosi potrebujejo tudi državo in njeno regulacijo. Drug ekstrem pa je »socialna teorija komunizma«, ki državo fetišizira. Zanimivo je, da je Prepeluh tukaj napravil razliko med teorijo boljševizma in prakso komunizma, čeprav sta obe, ena v načelni, druga v praktični obliki, prisotni v Rusiji.

Prepeluh je menil, da je treba odnose med družbo in državo primerno uskladi-
ti: *»Treba je poedincem in posameznim skupinam pustiti kolikor le mogoče široko možnost, da se svobodno razvijejo in napredujejo... – državo napraviti za absolutnega boga, pomeni vse poedince in posamezne njihove skupine – bodisi kulturne, politične, socialne, plemenske ali kakršne koli – enostavno uniformirati ter iz človeške mnogoličnosti napraviti enolično kasarno. Državo ponižati zgolj na policijsko*

⁶ Abditus, *ibid.*, s. 86–87.

⁷ Primerjaj z Bauerjevo shemo Bolschewismus oder Sozialdemokratie, Wien, 1920, s. 110.

⁸ Abditus, O načelnem vprašanju avtonomije, Naši zapiski, 1920, XII, s. 128–130.

*oblast pa pomeni izzvati anarhijo, to je brezvladje, v katerem bi odločala slučajna moč pesti...».*⁹

Vendar je treba odnos med državo – ki jo na simbolni ravni povezuje z »občimi zadevami«, »vlado«, »vladanjem«, »konstitucionalizmom« itd. – in družbo, uskladiti tako, da ne bo kršena naravna pravica ljudstva do samouprave (»neprecenljiv blagodar«) in državljanske svobode, kajti: *»Brez človekove notranje svobode ni in ne more biti svobodne države. To hočemo! Zato smo avtonomisti«*.¹⁰ Vprašanje svobode torej bistveno korelira z avtonomijo. Brez avtonomije (civilne) družbe ni mogoče govoriti o svobodi: *»Svoboda in demokracija sta v avtonomiji«*,¹¹ je zapisal. Vendar gre pri njegovem modelu vendarle za nekaj več kot le za neoprotektivno zamisel »demokratske avtonomije«. Ko razmišlja o oblikah funkcionalne in plebiscitarne demokracije, gre tudi za aktivno svobodo in elemente participativne demokracije. Treba pa je opozoriti še na nekaj: njegov teoretski okvir država : družba in heteronomija : avtonomija vključuje tudi specifičen odnos med državo kot nadnacionalno tvorbo, in narodom, ki se do nje pojavlja v heteronomnem odnosu in se kot tak skuša čim bolj osvoboditi – tj. priboriti si čim večjo avtonomijo. Prav ta zvrst (narodne) avtonomije je med ključnimi razsežnostmi njegovega razmišljanja o demokraciji.

Politična avtonomija naroda in demokracija

Prepeluh je svojo zasnovo avtonomije razvijal v Naših zapiskih, Demokraciji, Novih zapiskih, tudi v Napreju in še posebej v Avtonomistu in kasnejšem Slovenskem republikancu. Predpostavljal je, da se napetost med heteronomijo in avtonomijo oz. med državo in posameznikom in njegovimi socialnimi agregati, ki je sicer logična in normalna posledica večinske politične demokracije, lahko ublaži tako, da se (civilni) družbi omogoči razvitje čim več samoregulacijskih mehanizmov, se pravi, čim več avtonomije. *Avtonomija je bistveni konstitutivni element demokracije*.

Njegov sodobnik, Karl Renner, ki je s svojo teorijo avtonomije delno vplival na Prepeluha, je sistemske pomanjkljivosti politične, tj. večinske parlamentarne demokracije »nevtraliziral« s potenciranjem avtonomije posameznih področij človekovega civilno družbenega in zasebnega življenja. Toda Renner v času monarhije ni videl političnih posledic večinskega modela demokratizacija države, ki ne odpravlja podreditve manjših narodov velikim, tj. tistim, ki imajo večino.

Prepeluh je sicer spoznal tendenco jačanja »intervenirajoče« države, ki ne ureja le nacionalne ekonomije, marveč vse bolj posega tudi na druga področja civilne družbe in celo na področje posameznikovega osebnega življenja. Spoznal pa je tudi, da je treba del teh učinkov države, ki povzročajo sistemsko napetost med posameznim in posebnim na eni strani, ter občin na drugi, zajeziiti. To predpostavlja kar se da veliko avtonomije, se pravi, kar največ svobode. Na nek način gre pri njem za pozicijo negativne svobode, svobode, ki je sicer pogoj vsakršne svobodne družbene participacije sploh. Boj človeka za svobodo in avtonomijo je Prepeluh takole označil: *»Ta boj človeka z družbo za 'osnovne' pravice se vleče kot rdeča nit skozi vse revolucije, prevrate in skozi vse društveno življenje. Človek,*

⁹ Abditus, ibid, s. 129.

¹⁰ Abditus, Zakaj smo avtonomisti?, Naši zapiski, 1921, XII, s. 53.

¹¹ Tako je, Avtonomist, II, 11. 3. 1922, št. 10, s. 1.

ki je prva celica človeške družbe, hoče biti prost do skrajne možne meje. To je boj posameznega človeka za njegovo 'avtonomijo' v človeški družbi. Kolikor več avtonomije, kolikor več pravic samoodločevanja prepušča človeška družba ali pa v državi organiziran del človeške družbe posamezniku, toliko bolje se počutita oba: človek in družba (država)«. ¹² Avtonomijo je utemeljil zgodovinsko in rekli bi tudi z vidika sistemske učinkovitosti, kajti avtonomističen sistem je stabilen in miroljuben sistem. Hkrati pa je opozoril, da je samoodločba stičišče načel demokracije in svobode.

Politične individualizacije Prepeluh torej ni omejil le na posameznika, ne le na posamezne socialne (razredne) agregate, ampak je vanjo vključil tudi in predvsem narod: »Kar velja za osnovno edinico človeške družbe, tj. za človeka..., to velja tudi za druge organizirane dele človeške družbe, torej tudi za plemena, za narode, za verske skupine, za interesna zastopstva itd. Na celi črti gre boj za avtonomijo..., tendenca razvoja je taka, da povsod premaguje stremljenje za omejitve 'kasarne'«. ¹³ Na eni strani je Prepeluh priznaval pomen in vlogo »interventne« države, na drugi strani pa pogostoma poudarjal splošno tendenco k avtonomiji.

Prepeluhova razmišljanja so bila motivirana s političnimi izkušnjami slovenskega naroda v jugoslovanski državi, ki mu niso dovoljevale, da bi razvil svojo politiko individualnosti: »... Slovenci ne smemo zahtevati v novi državi samo svojih državljanskih pravic, ampak tudi svoje pravice kot narodna celota, ker ni samo posameznik organična celota, ki mora uživati svoje pravice, kakor jih uživa posameznik kot državljan«. ¹⁴ Ta tipična misel, ki jo je zapisal Prepeluhov Slovenski republikanec, najbolje označuje pomen avtonomije v demokraciji, kakor sta ga dojemala Prepeluh in avtonomistično gibanje, ki ga je vodil. Vztrajno je branil stališče, da je suverenost naroda osrednje načelo moderne demokracije. Že v svojem delu Problemi malega naroda je Prepeluh menil, da politična avtonomija predpostavlja samostojnost naroda. ¹⁵ Poudarjanje narodnostnega elementa v avtonomiji in demokraciji se je pri njem stopnjevalo iz leta v leto. K razjasnjevanju teh vprašanj je imel pomembno vlogo časopis Avtonomist, ki ga je ustanovil skupaj z Dragotinom Lončarjem. Že v prvih številkah sta postavila idejne smernice. Prepeluh si je drznil obtožiti Srbe (»velike zaveznike«), da so krivi za razkosanje slovenske dežele. V tej številki je Prepeluh tudi zapisal, da lahko kaj pomenimo za jugoslovansko državo le, če bomo v njej avtonomni, se pravi »čim bolj razviti kot Slovenci«. ¹⁶

Prepeluhova avtonomistična misel je bila torej izzvana s trajno slovensko nacionalno »heteronomistično« pozicijo, ki je z združitvijo v kraljevino SHS dobila nov izraz, v mnogočem slabši, kot je bil pred tem in kot so Slovenci pričakovali, da bo. Prepeluh je pred razpadom monarhije optimistično zrl v združevanje jugoslovanskih narodov. Znano je, da si je zelo prizadeval za majniško deklaracijo in da je bila ta jabolko spora z uradno linijo socialdemokratske stranke (H. Tuma, A. Kristan). Vendar si jugoslovanske združitve ni predstavljal kot premika z dežja pod kap. V spisu Naši poslanci (pripisujejo mu avtorstvo) piše: »Suverene države bodo šele tvorile temelj za svobodno federacijo narodov, ki bo izključevala izrabljanje

¹² Boj za avtonomijo, Avtonomist, št. 5, I, 7. 5. 1921, s. 1.

¹³ Boj za avtonomijo, Avtonomist, št. 5, I, 7. 5. 1921, s. 1 (to stališče je na las podobno misli iz Abditusovega članka O načelnem vprašanju avtonomije, Naši zapiski, 1920, XII, s. 129).

¹⁴ Protisrbska fronta, Slovenski republikanec, V, št. 20, 22. 5. 1925, s. 1.

¹⁵ Abditus, Problemi malega naroda, 1918, Ljubljana, s. 30.

¹⁶ A. Prepeluh, Kaj hočemo in kdo smo?, Avtonomist, I, št. 1, 11. 4. 1921, s. 1.

slabejših narodov s strani močnejših«. ¹⁷ Lahko trdimo, da je bil poleg labilnega Etbina Kristana prav Prepeluhov krog »mladinov« tisti, ki je pred razpadom monarhije edini povsem jasno zagovarjal jugoslovansko idejo znotraj socialdemokratskega gibanja.

Etnično pluralistični prostor kot demokratično strukturiran prostor in položaj Slovencev v njem si je predstavljal zelo slikovito. Tudi Avtonomist je nekoč preprosto zapisal, da imejmo v skupni hiši lastno stanovanje, katerega ključ bomo imeli sami, opremljali in urejevali ga bomo po svojem okusu. ¹⁸ Prepeluh si je vlogo takšne »stanovanjske skupnosti« oz. zvezne države zamišljal tako, da le ta integriira različne individualnosti v »harmonično celoto«, ne pa, da individualitete ubija. ¹⁹

Toda to so bila v novi državni skupnosti le gola pričakovanja. Po sprejetju vidovdanske ustave, ko je bilo popolnoma jasno, da je postala država tudi de iure unitaristična, je Prepeluh sklenil za krajši čas zapustiti politiko, ker nobena politična organizacija ni vodila odločne avtonomistične politike, razen manj pomembnih narodnih socialistov in Slovenske ljudske stranke. Zadnjo je Prepeluh označil za »monarhistično«, saj se ni odločno in uradno zavzela za republikansko ureditev. Posvetil se je publicističnemu delu in ustvarjanju razmer za močno avtonomistično gibanje slovenskih delavcev in kmetov. V ta namen je ustanovil časopis Avtonomist in revijo Novi zapiski, v katerih se je dokaj hitro izkristaliziralo odločno in jasno narodno in avtonomistično stališče. V letu 1922 je Prepeluh ovrgel vse dvoumne formulacije o narodu in plemenu (»Slovenci smo narod«), hkrati pa so idejo o samoodločbi narodov ali o narodni avtonomiji vse bolj oblikovali kot zahtevo po *lastni narodni državi*. Prepeluh je ponovno »odkrival« Krekovo misel, ki pravi, da narod, ki nima svoje državnosti, ni narod. To je bila misel z izrazitim mobilizacijskim nabojem iz časov, ko je avstroogrska monarhija razpadala. Prepeluh jo je prilagodil realnejšim razmeram: Narod, ki nima cilja lastne države, ni narod, je pisal. ²⁰ Avtonomist je v letu 1922 večkrat objavil misel, da bi bila za rešitev nacionalnega vprašanja potrebna federacija oz. zvezna država ali pa zvezna republika. Idejo o lastni državi, ali vsaj lastni državnosti je Prepeluh utemeljeval z načelom naravnega prava.

V tem času je študiral mnoge evropske ustave, zlasti ustave držav s pluralistično etnično strukturo, in o njih pisal v socialdemokratskem revijalnem tisku. Študiral pa je tudi druga tovrstna strokovna dela. Po Emilu de Laveyeju je povzemal, da je »demokratična država lahko le federacija«. ²¹ S pojmom federacija je včasih razumel tudi »zvezo držav«, v kateri nacionalna država ohrani večji del suverenosti in je le manjši del prenesen na zvezo. Namesto pojma država je včasih uporabljal tudi pojem republika in z njo v zvezi »republikanska država«. S tem je bil poudarek na republikanski in ne monarhični ureditvi jugoslovanske državne skupnosti.

Republika pomeni pri Prepeluhu tudi obliko nacionalne države, ki se povezuje z drugimi v zvezo republik. Zato se je njegovo avtonomistično gibanje zavzemalo za »Jugoslovansko zvezno republiko«. ²²

Ločeval je več ravni avtonomije:

Upravna avtonomija; Centralistično in unitaristično urejena večnacionalna država ohrani večji del suverenosti. Pri tej vrsti avtonomije gre le za del »prenese-

¹⁷ Naša poslanica, Demokracija, I, 1918, s. 1.

¹⁸ Pokrajinski namestnik potuje, Avtonomist, I. št. 18, 8. 8. 1921, s. 1.

¹⁹ Centralistična uprava, Avtonomist, I. št. 2, 18. 4. 1921, s. 1.

²⁰ Albin Prepeluh, V pojasnilo, Avtonomist, II, št. 13, 1. 4. 1922, s. 1–2.

²¹ Federacija ali »zvezna država«, Avtonomist, II, št. 37, 16. 9. 1922, s. 1.

²² Avtonomist, št. 13, II, 1. 4. 1922, s. 1.

nega kroga« upravnih dejavnosti na nižje administrativne ravni; se pravi za določeno obliko decentralizacije državoupravnih funkcij, ki je zaradi racionalizacije uprave nujna in ni značilna le za večnacionalne skupnosti. Sem je Prepeluh uvrščal tudi šolsko avtonomijo. Zaradi nje je bilo znotraj socialdemokracije precej sporov (z E. Kristanom). Spor, ki ga je Abditus začel s člankom O šolstvu in kulturnem boju,²³ je dosegel vrhunec v debati o ustavi,²⁴ končal pa se je s porazom »avtonomistične struje« v Naših zapiskih, ki so poslej prišli pod uredniško taktirko E. Kristana.

Višja oblika avtonomije,²⁵ ki se pojavi na premici med centralizmom in unitarizmom (prvi pol) ter suverenostjo oz. dosledno avtonomijo (drugi pol), je *zakonodajna avtonomija*; je oblika deregulacije centralnih državnih oblasti, ki tudi narodu omogoča, da se uveljavi kot politična subjektiviteta. Avtonomna enota ima lasten zakonodajni organ, ohrani večji del »suverenih pravic«, kar po Prepeluhu pomeni, da ima enota svojo *»lastno državnost«*. Država, ki povezuje enote s tako avtonomijo, je zvezna država. Te enote bi se v Sloveniji in na Hrvaškem lahko imenovala republike, državna raven njihovega združevanja pa zvezna republika oz. federacija (svoj časopis Avtonomist je leta 1924 preimenoval v Slovenski republikanec). V letu 1922 je Prepeluh stal že na odločnem federativnem načelu.

Nacionalna država; je najvišja oblika narodne državnosti, ki ima lahko dve pojavi obliki. Narod s popolnoma neodvisno *»lastno državo«*, ki izgubi svojo »avtonomistično« pozicijo navzven, saj postane ta odveč. Samostojna nacionalna država je bila za Prepeluha poglavitni cilj slovenstva in ključni konstitutivni element narodove samobistnosti sploh.

Prepeluh pa je o narodni državi razpravljal tudi v smislu njene koeksistence z drugimi narodnimi državami oziroma z »narodi z lastno državnostjo«. Tako je tudi Avtonomist pisal o državi, v kateri lahko združno živijo narodi z različno ravnijsko civilizacije, ne da bi bili pri tem kršeni svoboda in enakopravnost posameznih narodov v zvezi, če je le »demokratsko« urejena: *»... Ako pa vzamemo v misel zakonodajno avtonomijo – in takšno zahtevamo mi – potem med njo in federacijo ni bistvene razlike. V bistvu smo torej tudi mi Slovenci federalisti... V takšni veliki državni skupnosti bi bila Slovenija lahko republika, ravno tako Hrvaška, Srbi in Bolgari pa bi lahko obdržali svoje kralje in carje, ako bi hoteli. Takšna jugoslovanska država... bi imela za skupne zadeve zvezni svet, ki bi se sporazumeval glede vseh vprašanj zunanje politike in drugih notranjih skupnih zadev«*.²⁶

Ta misel predpostavlja tolerantno, svobodno skupnost različnih etničnih skupin s konfederativnimi primesmi, kjer bi vsaka enota brez zunanjih omejevanj razvijala svojo individualnost. Poleg eksplicirane ideje je treba izpostaviti še zadnji del misli, ki je pomemben zaradi tega, ker nakazuje način urejanja (odločanja oz. določanja) medsebojnih razmerij med narodi. V tem kontekstu postane kritika »beograjskega« parlamentarizma razumljivejša, saj izraža Prepeluhov odpor proti večinskemu odločanju na zvezni ravni. Pri tem so narodne individualitete manjših

²³ Abditus, O šolstvu in kulturnem boju, Naši zapiski, 1921, XIII, s. 73–75.

²⁴ Že omenjeni spor je dosegel vrhunec v debati o ustavi. Prepeluh je v članku Pripomba k jugoslovanski ustavi (Naši zapiski, 1921, XIII, s. 97–100) ostro kritiziral centralizem. Zapisal je, da se gradi Velika Srbija, ne pa Jugoslavija (s. 99) in da temelji ustava na nekem izmišljenem oz. »imaginarnem državnem ljudstvu« (s. 97). Etnin Kristan pa je potem, ko je prevzel Prepeluhu in Lončarju odvzeto urednikovanje, zapisal, da socialisti ne smejo podcenjevati ustave (Ustava in socialisti, Naši zapiski, 1921, XIII, s. 163–166; pod tem naslovom je objavil v Naših zapiskih celo serijo člankov).

²⁵ Tipologija je napravljena po Prepeluhovem članku V pojasnilo, Avtonomist, I. 4. 1922, II, št. 13, s. 1–2.

²⁶ Hrvatje in mi, Avtonomist, II, št. 21, 27. 5. 1922, s. 1.

narodov zapostavljene. Navedena misel ponuja *konsenzualno* odločanje, to pa je tisti mehanizem, ki v etnično pluralističnem prostoru manjšim enotam omogoča enakopravnost z velikimi, hkrati pa manjšim narodom omogoča obrambne mehanizme pred monopolističnimi težnjami velikih.

Vprašanje narodne avtonomije (Slovencev v Jugoslaviji) je v središču njegove zamisli avtonomije. Zavzemal se je za avtonomijo povsod in za vse narode enako. Že pred 1. svetovno vojno se je na Nemškem uveljavil pojem narodnosti (Nationalitäten). S tem pojmom so v Avstro-Ogrski označevali tiste slovanske narode, ki naj ne bi bili zmožni lastne državnosti. Ta besedna konstrukcija, ki je »pol tič, pol miš«, je Prepeluha motila in ga kot Slovenca žalila.

Kljub jasnim predvojnimi stališčem, da smo Slovenci narod, se je po združitvi v jugoslovansko državo celo pri Prepeluhu za leto ali dve ta določnost porazgubila. Od leta 1921 dalje pa je ponovno uporabljal pojem narod in s tem nedvoumno opredeljeval narodno individualnost Slovencev: »Slovensko ljudstvo je narod... s svojo zgodovino, kulturo, jezikom«. ²⁷ S tem je dokončno zavrgel formulacijo o troimenskem narodu in o treh plemenih »jugoslovanskega« naroda. Jugoslovanska skupnost je bila zato zanj le politična, nikakor pa ne gospodarska in še manj kulturna in narodno enovita celota.

Politično kulturni in antropološki temelji avtonomije Slovencev v Jugoslaviji

Svojih razmišljanj o avtonomiji Prepeluh ni utemeljeval le s splošno političnimi (stabilnost, svoboda, enakopravnost), moralističnimi (humanost, mir) in razvojnimi (trend razvoja gre v smeri diferenciacije in avtonomije) argumenti. Nujnost avtonomije slovenskega naroda v jugoslovanski državi (načelo avtonomije je v tem času postalo splošno načelo demokratičnih procesov) je podkrepil celo z antropološkega in političnokulturnega vidika. Skušal je dokazati, da so nekatere narodne »univerzalijske« Slovencev globoko zasidrane v slovenski kulturi in tradiciji ter da se kot take nepremostljivo razlikujejo od drugih – zlasti od srbskih. Ko je nastajala t. i. Vidovdanska ustava, je v spisu Zakaj smo avtonomisti opozarjal, da morajo tisti, ki ustavo pripravljajo, upoštevati obstoj treh različnih realitet, to je Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki so se dolga stoletja razvijali neodvisno eden od drugega. Zato imajo, meni Prepeluh, »... še danes različne gospodarske in kulturne postavke in možnosti za nadaljnji razvoj svojih sil. V političnem pogledu so se Srbi razvijali samostojno v bojih s Turki, Hrvatje so bili dolga stoletja navezani na Madžare, Slovenci pa pod Avstrijo na Nemce. V gospodarskem pogledu so vsa tri plemena živela v posameznih, popolnoma samostojnih edinicah«. ²⁸ V nadaljevanju je celo trdil, da je tudi zemljepisna lega, kjer prebivajo posamezne etnije, zelo različna in nezaokrožena.

Prepeluh je menil, da so na različne kulturne obrazce in različni družbeni razvoj Slovencev, Hrvatov in Srbov vplivali naravnobiološki dejavniki, kot so: *klima, vegetacija, naravne prometne poti, konfiguracija tal*, itd. Ti dejavniki naj bi determinirali posamezna gospodarstva, posredno pa tudi upravo države, pa tudi šege in običaje ljudi: »Na tem teritoriju se uveljavljajo različni kulturni vplivi, različna verstva, različne stopnje civilizacije«, ²⁹ je ugotavljal. Teh razlik nova ustava

²⁷ Tako je, Avtonomist, št. 10, 11. 3. 1922, s. 1.

²⁸ Abditus, Zakaj smo avtonomisti?, ibid, s. 49–50.

²⁹ Abditus, ibid, s. 50.

po njegovem mnenju ne bi smela zatajiti, čeprav je izrazil bojazen pred zgolj pravnimi (ne pa tudi sociološkimi) pristopom pri krojenju nove ustave.

Prepeluh je razločeval med »zahodnim« in »vzhodnim« obrazcem politične kulture. Rezultati volitev v jugoslovansko konstituantno so Prepeluha spodbudili, da je napisal razpravo Slovenstvo, jugoslovanstvo in socializem.³⁰ Zahodno političnokulturno usmeritev poosebljajo Slovci, vzhodno pa Srbi. Ugotavljal je, da je v državi (razen Slovenije in Vojvodine) večina industrijskega in obrtnega prebivalstva volila komuniste. S tem dejstvom je utemeljeval večkrat izrečeno tezo, da je komunizem primernejši oz. ustrežnejši za manj civilizirane dežele. Zato je bil zanj »vzhodna prikažen«. V zahodnem obrazcu pa se je bolj uveljavila misel o demokratični samoupravi delovnega ljudstva.³¹ Prepeluh ni posebej pisal o kulturnih političnih značilnostih Slovencev. V Pripombah je sicer menil, da smo v političnem obnašanju od Avstrijcev prevzeli neelastičnost oz. okorelost. Kot politiki naj bi se tudi prehitro zadovoljili v svojih hotenjih, pa tudi preveč omahljivi naj bi bili. Zato pa je v omenjenem spisu zelo jasno opozoril na političnokulturni obrazec Slovencev (»zahodni tip«), ki ga je primerjal s srbskim (»vzhodnim«):

»Zahodni tip« (Slovenija):

- Politično *diferenciran* in socialno *segmentiran* prostor
- *Avtonomizem*
- **INDIVIDUALIZACIJA**
- *Relativističen ali negativen odnos do države*
- *Ideološka diferenciacija*
- *Socialdemokratizem*
- *Demokratična samouprava ljudstva*

»Vzhodni tip« (Srbija):

- Politično *konsolidiran* prostor
- *Centralizem*
- *Unifikacija* (mit »enotnosti«)
- *Fetišizacija države* (»zvestoba«)
- *Manj očitna ideološka diferenciacija*
- *Komunizem*
- *Podvrženost diktaturi*

Prepeluh je bil prepričan, da je pri nas na Slovenskem diktatura nemogoča. Po znanih dogodkih v Trbovljah (ko so se delavci spopadli z Orjuno), je zapisal, da je kot mrtvec na bojišču obležalo načelo diktature in zmagalo načelo zahodnoevropske demokracije, ki odklanja vsako nasilje, pa naj prihaja od spodaj ali od zgoraj. Diktatura je mogoča le v deželah, kjer je raven ljudske izobrazbe nizka. Zaradi tega spoznanja je sodil, da je pri nas mogoča le zahodnoevropska demokracija. Posledica vseh teh specifičnih kulturnih razmer se izraža tudi v strukturi družbe. V tem smislu je Prepeluhov časopis Avtonomist izrazil tudi razliko med »evropskim« tipom parlamenta, ki naj bi ga bili vajeni Slovenci, in »srbskim« tipom parlamenta, kjer ne vlada ljudstvo, ampak generali.³²

Ne glede na to, da je Prepeluh včasih morda precenjeval političnokulturni in civilizacijskorazvojni stadij Slovencev, se nam zdijo njegovi odgovori na probleme pred sedemdesetimi leti (v zvezi s položajem Slovencev v Jugoslaviji) presenetljivi, saj mnogi dobro odgovorijo tudi na vrsto vprašanj današnjega dne.

³⁰ Abditus, Slovenstvo, jugoslovanstvo in socializem. Naši zapiski, 1920, XII, s. 165–167.

³¹ Abditus, ibid., s. 166.

³² Resnica o našem parlamentu, Avtonomist, III, št. 41, 13. 10. 1923, s. 2; avtor v nadaljevanju članka tudi opozarja, da Beograd ni v Evropi, ampak na Orientu (ibid.). O nekompatibilnem narodnem značaju Srbov in Slovencev je tik pred združitvijo v jugoslovansko državo (državo Slovencev, Hrvatov in Srbov) pisal tudi Anton Štebi. Menil je, da združitev s Srbi ne bi bila racionalna. Analiziral je »narodno psiho« Slovencev in Hrvatov na eni in Srbov na drugi strani. Razlike naj bi bile prevelike, »nepremostljive« in bi vodile v razpad.